

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ОДЕСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ХІРУРГІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи Котюжинська С.Г.

Методичні рекомендації для занять студентів 3-го курсу

Навчальна дисципліна: «Загальна хірургія»

Тема: «Асептика. Антисептика»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: Медицина

**Затверджено на
засіданні кафедри загальної та військової хірургії
Протокол №__ від «» 2023р**

Одеса 2023

Методичні рекомендації складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № від 20__ року).

Розробник: доцент к.мед.н. Ільїна-Стогнієнко В. Ю.

Програму обговорено на засіданні кафедри загальної та військової хірургії

Протокол № _ від “__” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Михайло
КАШТАЛЬЯН

Погоджено із гарантом ОПП _____ Валерія
МАРІЧЕРЕДА

Програму ухвалено на засіданні предметної циклової комісії з хірургічних дисциплін ОНМедУ

Протокол № _ від “__” _____ 20__ р.

Голова предметної циклової методичної комісії з хірургічних дисциплін _____ Василь МІЩЕНКО

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № _ від “__” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _ від “__” _____ 20__ р

Зміст

1. Історія асептики та антисептики. Етапи виникнення асептики та антисептики

- емпіричний період
- долістерівська антисептика 19 століття
- антисептика Лістера
- виникнення асептики

2. Загальні положення. Шляхи розповсюдження інфекції.

3. Асептика

- профілактика повітряно-крапельних інфекцій
- профілактика контактної інфекції
- профілактика імплантаційної інфекції
- ендогенна інфекція
- шпитальна інфекція

4. Антисептика

- механічна антисептика
- фізична антисептика
- хімічна антисептика
- біологічна антисептика

Зміст теми

Історія асептики та антисептики

У виникненні та розвитку асептики та антисептики можна виділити 4 етапи

1. Емпіричний період

Перші "антисептичні методи" можна виявити в багатьох описах роботи лікарів у давнину:

- Стародавні хірурги вважали обов'язковим видалення стороннього тіла з рани
- Давньоєврейська історія: у законах Мойсея заборонялося торкатися рани руками
- Гіппократ проповідував принцип чистоти рук лікаря, говорив про необхідність коротко стригти нігті; застосовував для обробки ран дощову воду, вино; збривав волосяний покрив з операційного поля

2. Долістерівська антисептика 19 століття

Особливу роль розвитку антисептики в цей період зіграли І. Земмельвейс і Н.І. Пирогов. У 1847 І. Земмельвейс припустив можливість розвитку у жінок післяпологової лихоманки внаслідок занесення студентами та лікарями при вагінальному дослідженні труної отрути. Запропонував перед дослідженням обробляти руки хлорним вапном. На початку 1847 післяпологова летальність внаслідок розвитку сепсису становила 18,3%, у другій половині року знизилася до 3%, а на наступний рік – до 1,3%.

Н.І. Пирогов застосовував в окремих випадках для лікування ран антисептичні речовини (азотнокисле срібло, хлорне вапно, винний спирт, сірчанокислий цинк)

3. Антисептика Лістера

У 1865 році Джозеф Лістер дійшов висновку, що мікроорганізми потрапляють у рану з повітря та з рук хірурга. Переконавшись в антисептичній дії карболової кислоти, застосував пов'язку з її розчином у лікуванні відкритого перелому і розпорошив карболову кислоту в повітрі операційній. В 1867 Лістер опублікував статтю, в якій виклав основи антисептичного методу.

Антисептичні заходи Лістера:

- розпорошення в повітрі операційної карболової кислоти
- обробка інструментів, шовного та перев'язувального матеріалу, а також рук хірурга 2-3% розчином карболової кислоти
- обробка тим самим розчином операційного поля

Асептика

Екзогенна інфекція

Профілактика повітряно-крапельних інфекцій:

-мікроорганізми потрапляють в рану із навколишнього середовища

Для профілактики повітряно-крапельних інфекцій застосовують комплекс заходів, головні з яких це організаційні, пов'язані з особливістю роботи хірургічного відділення:

1. Операційний блок:

-Склад операційного блоку:

- зона абсолютної стерильності
- зона відносної стерильності
- зона обмеженого режиму
- зона загальнолікарняного режиму(нестерильна)

-Порядок роботи в операційній:

В операційній не повинно бути зайвих меблів, до мінімуму скорочується об'єм рухів та пересувань, що викликають виникнення турбулентних потоків повітря

-**Види прибирань операційної**

- **На початку робочого дня:** витирання пилу з горизонтальних поверхонь, підготовка стерильного столу та необхідних інструментів
- **Поточне:** періодичне видалення використаного перев'язувального матеріалу, білизни та усунення виникаючих забруднень
- **Після кожної операції:** винесення із операційної усіх відпрацьованих матеріалів, протирання операційного столу розчином антисептика, зміна білизни, звільнення кидалок)
- **В кінці робочого дня:** миття підлог та горизонтальних поверхонь, виноситься весь перев'язувальний матеріал та білизна, вмикаються бактерицидні лампи
- На початку робочого дня: протирання від пилу горизонтальних поверхонь, підготування стерильного столу та необхідних інструментів
- **Генеральне:** операційна та перев'язувальна миються з використанням антисептичних розчинів, обробляються всі поверхні

2. Поділ потоків хворих: поділ на "чистих" та "гнійних"

-основний принцип асептики

виділяють палати для гнійних хворих, повинно бути 2 перев'язувальні-чиста та гнійна.

3. Методи боротьби з інфекцією у повітрі

-**носія масок**, одноразові маски з целюлози-ефективні протягом 1 години, для надання більшого ефекту їх пропитують антисептиком, висушують та автоклавують.

-**бактерицидні лампи**

Одна бактерицидна лампа протягом 2 годин стерилізує до 30 метрів кубічних повітря та незаражує мікроорганізми на відкритих поверхнях

-вентиляція

Знищує до 30% мікроорганізмів в повітрі

-особиста гігієна хворих та медичного персоналу

Хворі проходять санобробку, контроль на педикульоз

Важкохворим допомагають медсестри(вмивання, обробка порожнини рота, гоління, перестилання постільної білизни)

Профілактика контактної інфекції

«все, що торкається рани, повинно бути стерильним»

Що саме торкається рани?

- 1) Хірургічні інструменти
- 2) Перев'язувальний матеріал та хірургічна білизна
- 3) Руки хірурга
- 4) Операційне поле(шкіра)

Загальні принципи стерилізації:

Стерилізація-повне вивільнення якого-небудь предмета від мікроорганізмів та спор шляхом дії на нього фізичними та хімічними факторами

Методи та засоби повинні бути:

-ефективними в сенсі бактерицидності та спороцидної активності

-безпечними для хворих та медперсоналу

-не повинні погіршувати робочі властивості інструментів

Фізичні методи: кип'ятіння, автоклавування, сухим жаром а також променева стерилізація.

Хімічні методи: газовий спосіб, стерилізація розчинами хімічних препаратів.

Стерилізація хірургічних інструментів:

-спосіб залежить від виду інструментарію

1. Предстерилізаційна підготовка:

-знезараження: інструменти занурюються в ємність з дезінфікуючими засобами(3% розчин хлораміну або 6% розчин перекису водню)

-миття: інструменти занурюються в спеціальний миючий розчин(миючий засіб,перекис водню та вода). Після інструменти миють щітками в тому ж розчині

-висушування: інструменти сушать в сухожаровій шафі при 80 °С протягом 30 хв

2.Власне стерилізація:

-стерилізація неріжучих металевих інструментів

Основним методом є стерилізація гарячим повітрям в сухожаровій шафі або автоклаві при стандартних режимах.

-стерилізація ріжучих металевих інструментів

Основний метод-холодний хімічний спосіб з використання розчинів антисептиків,або стерилізують в сухожаровій шафі

-стерилізація резинових і пластмасових інструментів

Основний метод-автоклавування

-стерилізація оптичних інструментів

Основний метод стерилізації-газова

Стерилізація перев'язувального матеріалу та білизни

Види перев'язувального матеріалу: марлеві шарики, тампони, серветки, бинти, ватно-марлеві тампони

Перев'язувальні матеріали повторно не використовуються та після використання спалюються

Стерилізація. Перев'язувальний матеріал стерилізують автоклавуванням при стандартних режимах. Перед стерилізацією перев'язувальні матеріали та білизну укладають в бікси

Види укладок в бікси:

- 1)універсальна
- 2)ціленаправлена
- 3)видова

Обробка рук хірурга

Класичні методи:Спасокукоцького-Кочергіна, Альфельда, Фюрбрингера мають історичне значення, але у наш час не використовують

Техніка :

Вимити руки з використанням рідкого мила за наступною методикою:

- зняти всі прикраси, в тому числі годинники, браслети;
- відкрити кран і струменевим потоком комфортно теплої води змочити руки;
- нанести на долоню порцію рідкого мила і енергійно терти руки протягом 30 секунд за певною послідовністю: долоню об долоню, зовнішні сторони кисті терти спочатку правою рукою, а потім– лівою, схрестивши пальці однієї руки з іншою, терти шкіру між пальцями, енергійно терти круговими рухами перші пальці обох рук;
- кінчиками пальців правої руки енергійно терти долоню лівої і навпаки;
- ретельно змити мило під проточною водою і висушити стерильним рушником або серветками;
- потім обробляють руки певними антисептиками за певною методикою.

Обробка первомуром: руки миють проточною водою з милом 1хв., потім ополіскують до повного видалення мила, насухо витирають стерильною серветкою та обробляють у 2,4 % розчині первомура до ліктьових згинів протягом 1 хв., витирають насухо стерильним рушником або серветкою і одягають стерильні рукавички.

Обробка розчином хлоргексидину: руки миють теплою водою з милом, потім мило змивають і руки витирають стерильним рушником, ретельно протирають шкіру кисті і нижньої половини передпліччя ватним тампоном, змоченим 0,5–1,0 % спиртовим розчином хлоргексидину біглюконату протягом 3 хв.

Обробка розчином стериліуму: руки миють теплою водою з милом, потім мило змивають і руки витирають стерильним рушником; 10 мл препарату порціями втирають у шкіру кистей і нижньої половини передпліч протягом 5хв.

Обробка препаратом “Манорм”: руки миють теплою водою з милом, потім мило змивають і руки витирають стерильним рушником; потім на кисті рук наносять 5мл препарату і втирають його в шкіру рук і передпліч (тильна і внутрішня сторона долоні,

пальці, ділянки між пальцями) протягом 2,5 хвилин; процедуру повторюють двічі, підтримуючи шкіру рук у вологому стані. Загальний час обробки становить 5 хвилин. Стерильні рукавички надягають після повного висихання препарату. Засіб має пролонговану дію протягом 3 годин.

Обробка препаратом “Неосептин”: руки миють теплою водою з милом, потім мило змивають і руки витирають стерильним рушником; обробляють кисті і нижню половину передпліччя 5–10 мл препарату протягом 1,5 хв. Обробка препаратом “Аніосгель”: рукамиють теплою водою з милом, потім мило змивають і руки витирають стерильним рушником (руки повинні бути сухими); обробляють кисті і нижню половину передпліччя не менше ніж 6 мл препарату протягом 1,5 хв.

Обробка хірургічного поля:

Попередньо проводиться санітарно-гігієнічна обробка (миття у ванні або під душем, зміна постільної та натільної білизни)

На операційному столі операційне поле обробляється хімічними антисептиками (органічні йодовмісні препарати, хлоргексидин, первомур, АХД)

При цьому дотримуються наступних правил:

- Широка обробка
- Послідовність “Від центру-до периферії
- Багаторазовість обробки в ході операції (правило Філончикова-Гроссиха): обробка шкіри проводиться перед обмеженням стерильною білизною, безпосередньо перед розрізом, періодично в ході операції, а також перед накладенням шкірних швів та після нього
- Забруднені ділянки обробляються в останню чергу

Профілактика імплантаційної інфекції

Стерилізація шовного матеріалу

Основним способом стерилізації шовного матеріалу є променева стерилізація в заводських умовах

Шовний матеріал стерилізується та в герметичній упаковці потрапляє в лікувальні установи

Стерилізація конструкцій, протезів та трансплантів

- Імпланти стерилізуються в залежності від матеріалу
- Металеві конструкції-разом з металевими нерізькими інструментами в автоклаві, сухожаровій шафі або кип'ятінням
- Судинні протези стерилізують кип'ятінням
- Протези, що складаються не тільки з металевих частин а й з пластмасових частин стерилізують хімічними способами-в газовому стерилізаторі або шляхом замочування в розчинах антисептиків

Ендогенна інфекція -інфекція, джерело якої знаходиться в організмі хворого
Джерела-ШКТ, ротова порожнина

Шляхи потрапляння інфекції- гематогенно, лімфогенно, контактено

Профілактика перед плановою операцією:

Мінімум обстеження включає в себе: клінічний аналіз крові, загальний аналіз сечі, біохімічний аналіз крові, флюорографія грудної клітини, селектокардіографію, аналіз крові на реакцію Васермана- виявлення збудника сифілісу і форму 50 (аналіз на антитіла до ВІЧ), довідка від стоматолога про санацію порожнини рота, для жінок- заклучення гінеколога

Профілактика перед екстренною операцією

Дізнатися про наявність вогнищ ендогенної інфекції, щоб перед операцією та в післяопераційному періоді призначити додаткове лікування

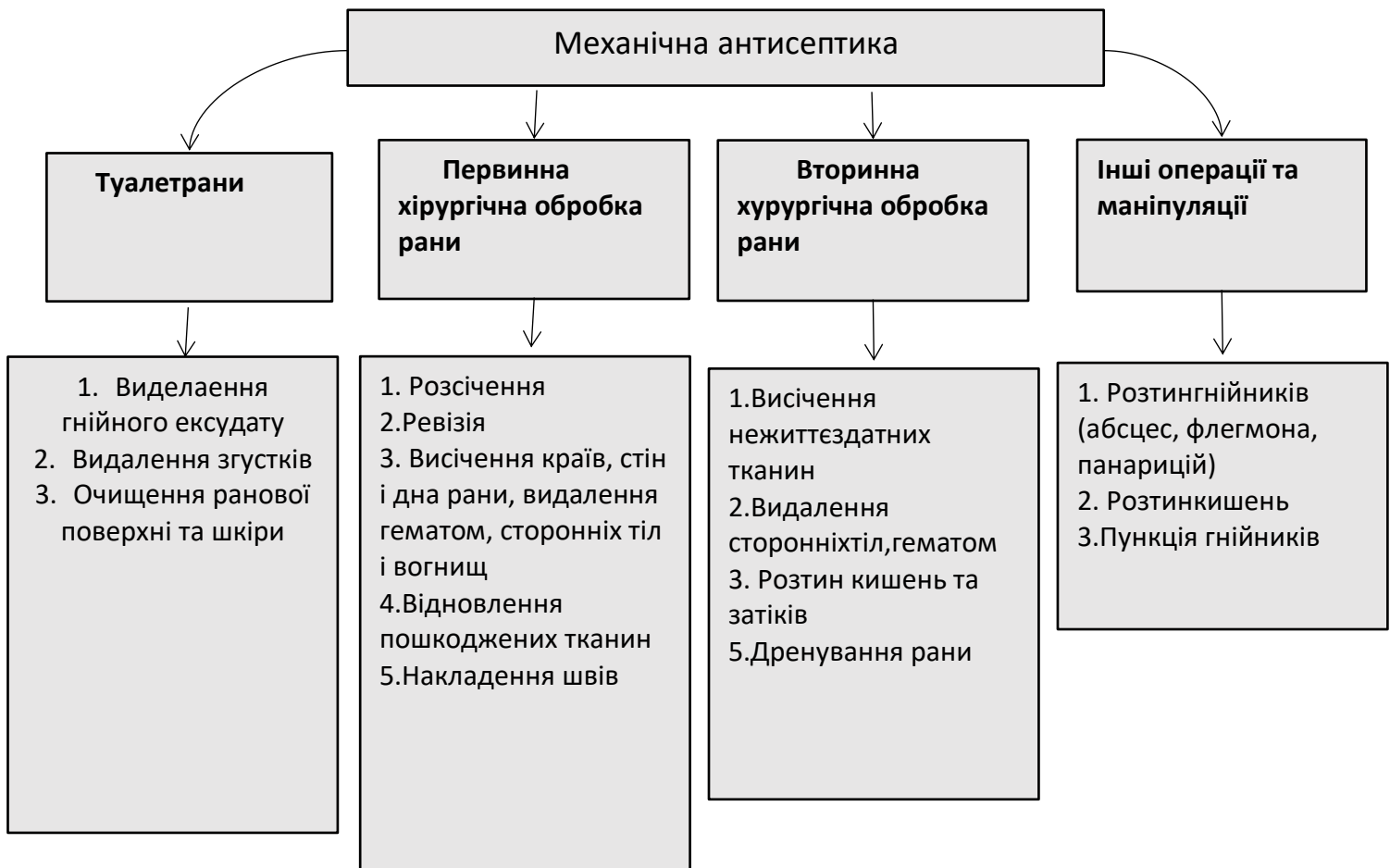
Профілактика шпитальної інфекції:

- Скорочення предопераційного койко-дня
- Облік при госпіталізації особливостей заповнення палат
- Рання виписка з контролем вдома
- Зміна антисептичних засобів та антибіотиків, що використовуються на відділенні
- Раціональне призначення антибіотиків
- Бажано закриття хірургічних стаціонарів на провітрювання (1 місяць на рік)

Антисептика

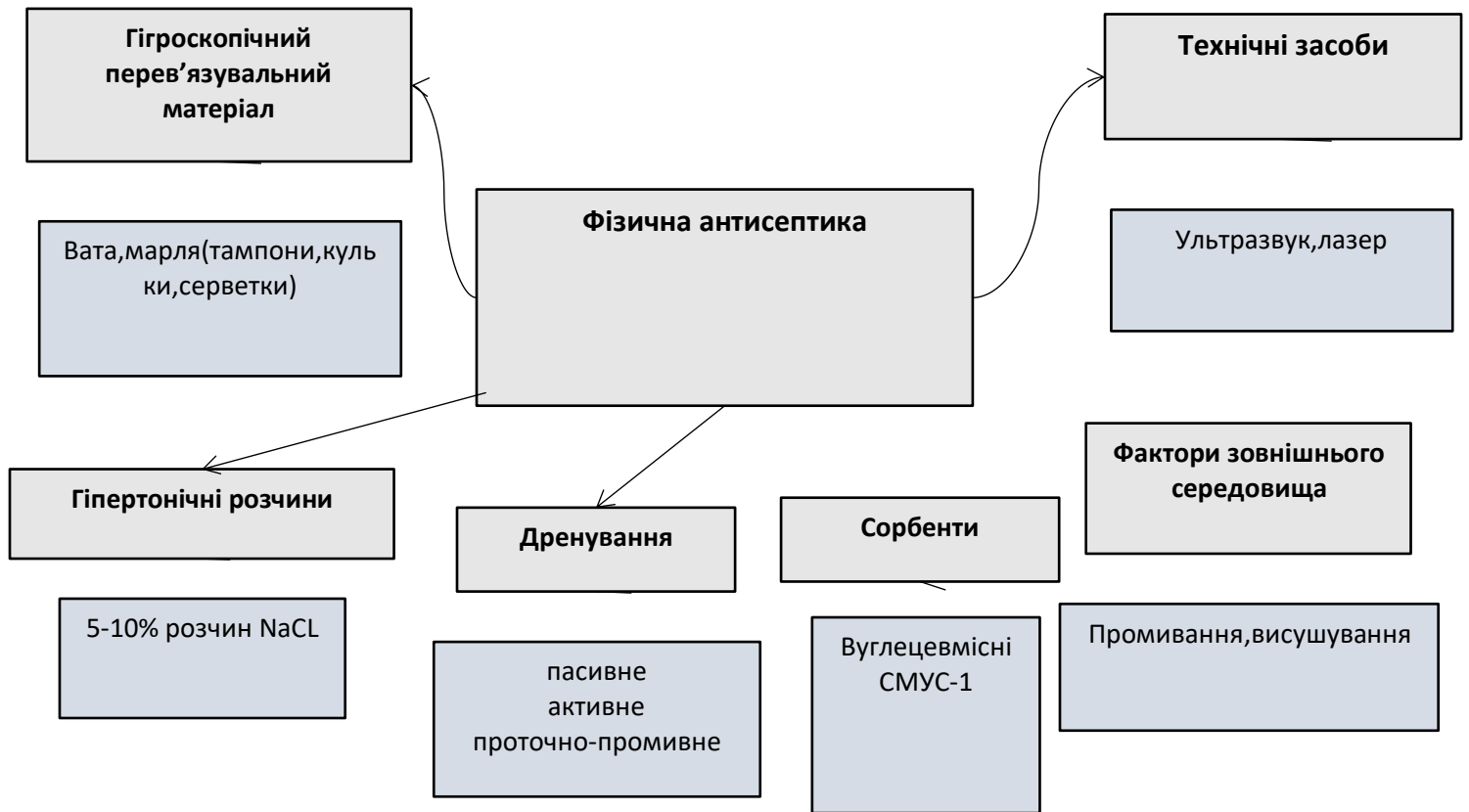
1. *Механічна антисептика*

знищення мікроорганізмів механічними методами

2. Фізична антисептика

Знищення мукроорганізмів за допомогою фізичних методів

3. Хімічна антисептика

- 1) Група галоїдів-похідні йоду; обробка операційного поля, обробка шкіри при перев'язках й операціях
- 2) Окислювачі- перекис водню, розчин калію перманганату, борна кислота; обробка гнійних ран
- 3) Кислоти і луги-саліцилова і борна кислоти, натрію тетраборат; промивання та лікування гнійних ран
- 4) Спирти- АХД обробка рук хірурга
- 5) Гіпертонічні розчини-слабкі антисептики, розчини хлористого натрію, глюкози
- 6) Альдегіди-формальдегіди, глутаральдегіди; в сухому вигляді-для стерилізації; дезінфекція рукавичок, дренажів, інструментів
- 7) Солі важких металів-препарати срібра, цинку; обробка грануляцій, прискорення рубцювання пупка, промивання сечового міхура
- 8) Феноли-продукти переробки кам'яновугільного дьогтю, нафти, смол: фенолкарболва кислота, дьоготь березовий; дезінфекція рукавичок, засобів догляду
- 9) Барвники: метиленовий синій, брильянтовий зелений; обробка поверхневих ран, слизової порожнини рота, шкіри
- 10) Детергенти-церигель, рокал, дегміцид; обробка рук і операційного поля

4. Біологічна антисептика

Буває-прямої та опосередкованої дії

Біологічна антисептика	
Речовини прямої дії на мікроорганізми	Речовини та методи опосередкованої дії на мікроорганізми
Протеолітичні ферменти: трипсин, хімотрипсин, хімопсин, терилітин	Речовини, що стимулюють неспецифічний імунітет: вітаміни, препарати вилючкової залози, продігіозан, лізоцим
Засоби специфічної пасивної імунізації: лікувальні сироватки, анатоксини, бактеріофаги	Препарати для стимуляції активного специфічного імунітету: вакцини, анатоксини
Антибіотики	Засоби, стимулюючі неспецифічну резистентність: кварцювання, лазерне опромінення, використання перфузату та клітин ксеноселезінки, переливання крові та її компонентів

Список літератури :

- 1) Догоспітальна допомога при травмах: 9-е видання / Рой Л. Елсон, Кайі Г.Ган, Джон Е. Кемпбелл.
- 2) Загальна хірургія: підручник / С. Д. Хіміч, М. Д. Желіба, І. Д. Герич та ін. ; за ред. С. Д. Хіміча, М. Д. Желіби. - 3-є вид., перероб. і доп. - Київ : ВСВ "Медицина", 2021. - 608 с.
- 3) Загальна хірургія : вибрані лекції / за ред. Б. І. Дмитрієва. — Одеса : Вид-во Одеського медуніверситету, 2018. - 356 с

- 4) Медицина невідкладних станів. Екстрена (швидка) медична допомога: підручник / І.С. Зозуля, А.О. Волосовець, О.Г. Шекера та ін.. – 5-е видання.
- 5) Методика обстеження хірургічного хворого / за ред. М. О. Ляпіса. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2020. - 168 с.
- 6) Невідкладна військова хірургія. / пер. з англ. — Київ, Наш Формат, 2022. — 576 с.
- 7) Хірургія: підручник / О.Ю. Усенко, Г.В. Білоус, Г.Й. Путінцева. – 5е видання
- 8) Хірургія / За ред. Я.С. Березницького, М.П. Захараша, В.Г. Мішалова, В.О. Шідловського. - Дніпропетровськ: РВА „Дніпро-VAL", 2020. - Т.1. - 443 с
- 9) Хірургія : підручник у двох томах / Р. О. Сабадишин - Вінниця : Нова книга, 2018 - Т.1 : Загальна хірургія з основними видами хірургічної патології. Лікування хворого в хірургічному стаціонарі. - 2018.
- 10) Черенько М.П., Ваврик Ж. М. Загальна хірургія з анестезіологією, основами реаніматології та догляду за хворими. - К.: Здоров'я, 2019. - 616 с.